

DROBTINICE IN OCVIRKI

Drobtinice in ocvirki so rubrika, ki je namenjena objavi posamičnih favnističnih podatkov, zanimivih opažanj in dogodkov, ki so morda "premajhni" za objavo članka, v terenskih beležnicah in naših glavah pa nanje kaj kmalu pozabimo. Zaželeni so podatki za redke in ogrožene vrste, predvsem iz območij od koder doslej niso bile znane, izjemno zgodnja ali pozna opazovanja določene vrste, notice o nenavadnem vedenju, skratka karkoli zanimivega iz tega ali onega razloga. Podatki naj bodo čim bolj natančni, zato je nujna navedba datuma, natančne lokalitete in imena popisovalca. **Prispevke prosim pošljite na naslov: Matjaž Bedjanič, Rakovlje 42a, 3314 Braslovče ali na e-naslov: matjaz_bedjanic@yahoo.com** Vljudno vabljeni k sodelovanju tudi v prihodnje!

NOVI NAJDBI CIKLAMNEGA TELOVNIKARJA *TRITHEMIS ANNULATA* V SLOVENIJI, PRVIČ TUDI NA ŠTAJERSKEM

Pred začetkom sezone smo si med pripravljanjem navodil za Slovensko Odonatološko Dirko 2022 ob kategoriji izredna najdba postavili vprašanje, kaj šteti kot izredno najdbo. Zaznali smo, da so nekatere vrste čedalje redkeje zabeležene in pregled podatkov je izoblikoval seznam 11 vrst kačjih pastirjev, ki jih v Sloveniji po letu 2014 nismo več zaznali (VINKO s sod., 2022a).

Večina teh vrst, tako kot tudi drugih, je ogroženih zaradi različnih netrajnostnih človekovih dejavnosti, npr. uničevanja in izsuševanja življenjskih okolij, regulacije vodotokov, drobljenja habitata, onesnaževanja, čezmernega naseljevanja rib in drugega neprimernega upravljanja stoječih vod, odstranjevanja vodnega in obrežnega rastja, odstranjevanja gozdov ob vodotokih. Na spreminjanje prisotnosti vrst imajo vpliv tudi podnebne spremembe, ki na kačje pastirje najbolj vplivajo s spremembami padavinskih režimov in dvigom temperatur, tako zraka kot vode. To vpliva na hitrost razvoja kačjih pastirjev, njihovo dnevno dejavnost, čas pojavljanja in na njihovo vedenje (VINKO, 2022). Posledice podnebnih sprememb lahko opazamo npr. v odsotnosti vrst, ki so vezane na specifična življenjska okolja in tudi pri nas izginjajo, in prisotnosti novih vrst, ki jih zaznamo tudi v Sloveniji. Slednji sta bili v zadnjem desetletju dve – temni slaniščar *Selysiotthemis nigra* in ciklamni telovnikar *Trithemis annulata* (VINKO s sod., 2022a). Ker je zanju na voljo (še) malo podatkov, sta bili tudi ti dve vrsti (poleg še vseh morebitnih novih vrst za državo) dodani na seznam izrednih najdb za Slovensko Odonatološko Dirko 2022, ki si vsekakor zaslužijo še poseben prispevek.

Tokratni je o ciklamnem telovnikarju, za katerega v pričujočem prispevku na kratko ošvrkneva obe letošnji najdbi (SLIKA 1). Natančnejši opis in vedenje opaženih osebkov ter pomen teh najdb pa bo priobčen v VINKO s sod. (2022b) in se tako na tem mestu ne bova ponavljala. Z namenom, da bomo na vrsto še toliko

bolj pozorni, nas v pričujočem prispevku spominjava še na določevalne znake odraslih, ličink in levov ciklamnega telovnikarja, ki jih povzemava iz literature.

SLIKA 1. Najdbe ciklamnega telovnikarja *Trithemis annulata* v Sloveniji in bližnji okolici; posodobljeno po VINKO & ŠALAMUN (2021) in KOREN s sod. (2022).

Ciklamni telovnikar je prisoten v večini Afrike in na Arabskem polotoku do Irana (KALKMAN s sod., 2015). V Evropi se v zadnjih letih širi proti severu iz južne in jugozahodne Evrope, kjer je bila vrsta še do sredine 20. stoletja lokalno redka. Na Balkanu je z izjemo Grčije (še) redek (KALKMAN s sod., 2015), v Italiji pa je marsikje že »udomačen« (GHEZA s sod., 2019). Več o njegovi razširjenosti v Evropi je predstavljeno v VINKO & ŠALAMUN (2021), dodajva pa, da je bila vrsta v letu 2022 prvič opažena tudi na Hrvaškem (KOREN s sod., 2022). Gre za pionirsko vrsto, ki ji ustreza širok razpon soncu izpostavljenih življenjskih okolij (DIJKSTRA s sod., 2020). Vrsta je teritorialna in pogosto zelo agresivna tudi do večjih vrst, kot so opoldanski škrlatec *Crocothemis erythraea* in modrač *Orthetrum* sp. (GHEZA s sod., 2019; VINKO & ŠALAMUN, 2021) ter tudi veliki spremljevalec *Anax imperator* (BALZAN, 2008). Je dober letalec, a ni selivska vrsta, po Evropi pa se širi »na krilih« podnebnih sprememb (VINKO, 2022).

Ta habitatni generalist je bil v Sloveniji prvič zabeležen lansko leto (VINKO & ŠALAMUN, 2021). Na Raziskovalnem taboru študentov biologije – Otlica 2021 je skupina za kačje pastirje na severovzhodnem kraku akumulacijskega jezera Vogršček (GK 403497, 85878) dne 24-VII-2021 popisala enega odraslega samca (VINKO, 2021). V naslednjem letu sem na Vogrščku Damjan Vinko 2-VII-2022 s skupino

odonatologov na ekskurziji po evropskem odonatološkem kongresu znova na istem mestu opazoval vsaj tri samce, od katerih smo enega tudi ulovili (SLIKA 2).

SLIKA 2. Eden od zabeleženih samcev ciklamnega telovnikarja *Trithemis annulata* na Vogrščku (Foto: M. Hostnik, 2-VII-2022).

V letu 2022 je bila vrsta prvič opažena tudi v notranjosti Slovenije. Maja in Miha Bahr sva ciklamnega telovnikarja opazila 20-VII-2022 ob Škalskem jezeru ob stadionu (GK 508459, 136689). Znova je bil opazovan spolno zreli samec (SLIKA 3). Najdba ob Škalskem jezeru je od Vogrščka v smeri severovzhoda oddaljena kar 120 km zračne linije. Poleg tega je zanimiva tudi zato, ker smo nove najdbe vrste pričakovali predvsem na Primorskem (VINKO & ŠALAMUN, 2021), o vzhodni polovici Slovenije pa nismo niti razmišljali, četudi je bila vrsta že zabeležena tudi na Madžarskem (FARKAS, 2017). Istega dne sva popisala kačje pastirje tudi ob bližnjem Velenjskem jezeru (GK 507363, 136317), a telovnikarja tam nisva zabeležila (TABELA 1).

Ciklamnega telovnikarja zlahka prepoznamo po barvi in vzorcih na zadku, barvi temena, vzorcih oprsja in barvi kril ter ožilja (SMALLSHIRE & SWASH, 2020; DIJKSTRA s sod., 2020). Odrasli so veliki nekje v velikosti srednje velikih kamenjakov *Sympetrum*, z dolžino telesa 32–38 mm, in so nekoliko manjši od opoldanskih škrlatcev. Oba spola imata ožilje oranžno-rdeče, baza (predvsem zadnjih) kril je jantarno oranžna. Noge so črne, pri samcih lahko z vijoličastim

odtenkom. Oči so zgoraj rdeče-rjave in spodaj modro-sive, kar spominja na malinovordečega kamenjaka *S. fonscolombii* ali opoldanskega škrlatca. Spolno zreli samci zaradi svojih kovinskih vijoličasto-rdečih barv, v delu lahko tudi že različnih rožnatih barv, zelo izstopajo od drugih vrst naše odonatne favne. Teme in dorzalni del čela sta kovinskega sijaja prav tako vijolično-rdeče barve. Samičino telo je rumeno-rjavo. Na vrhu oprsja je med krili svetla linija (podobno kot pri opoldanskem škrlatcu), na sprednji strani oprsja (za očmi v smeri proti krilom) sta dve svetlejši progi. Ob strani oprsja so debele temne proge, ki se nadaljujejo še na straneh prvih treh ali štirih zadkovih segmentov (S1–3/4). Na vrhu zadka imajo samice črno vzdolžno progo, ki se na S3–7 razdeli na dve, ti pa se na S8–9 združita v en debelejši madež. Samice s starostjo postanejo olivno rjavih barv, zadek se jim lahko obarva rdečkasto, temne proge na telesu in madeži na bazi kril lahko zbledijo. Mladi samci so podobni samicam, le da imajo oranžno ožilje, preden pa dobijo vijoličast poprh, so oranžno-rdečih barv.

TABELA 1. Seznam vrst kačjih pastirjev, opaženih na Škalskem in Velenjskem jezeru 20-VII-2022 (legit.: M. & M. Bahor).

VRSTA	Škalsko jezero (GK 508459, 136689)	Velenjsko jezero (GK 507363, 136317)
<i>Calopteryx virgo</i>	1♂	3♂
<i>Calopteryx splendens</i>	/	1♂
<i>Coenagrion puella</i>	1♂, 2 ovip.	5♂, 2 ovip.
<i>Ischnura elegans</i>	1♂	5♂, 1 ovip.
<i>Erythromma viridulum</i>	/	2♂
<i>Erythromma lindenii</i>	15♂, 10♀, 10 kop, 5 ovip.	/
<i>Enallagma cyathigerum</i>	5♂, 2♀, 2 kop	/
<i>Platycnemis pennipes</i>	20♂, 10♀, 20 juv., 20 kop., 10 ovip.	2♂, 4♀
<i>Anax imperator</i>	2♂, 1 ovip.	1♂
<i>Anax parthenope</i>	2♂, 1 kop.	2♂
<i>Somatochlora meridionalis</i>	/	2♂
<i>Orthetrum brunneum</i>	1 ♂	/
<i>Orthetrum cancellatum</i>	4♂, 1 kop	2♂
<i>Orthetrum coerulescens</i>	/	2♂
<i>Orthetrum albistylum</i>	20♂, 1 kop., 1 ovip.	5♂, 1 kop.
<i>Sympetrum sanguineum</i>	2♂	2♂
<i>Crocothemis erythraea</i>	5♂, 1 kop.	3♂, 1♀
<i>Trithemis annulata</i>	1♂	/

Ličinke in leve, ki jih pri nas še nismo zabeležili (kot tudi ne samic in svežih osebkov), prepoznamo po močno navzgor štrlečem hrbtnem trnu na zadkovem segmentu S6, ki je pri bazi razmeroma ozek (BROCHARD s sod., 2013). Sicer so

značilni, tako kot ostale vrste tega rodu, očitni hrbtni trni na S3–9. Stranska trna na S8–9 sta relativno dolga, a na S9 nikoli ne presegata polovice dolžine cerkov. Levi, ki so lahko temni ali zelo svetli, in odrasle ličinke so velike 15–20 mm. Ličinke za svoj razvoj potrebujejo 7–8 tednov (BOUDOT s sod., 2017).

SLIKA 3. Samec ciklamnega telovnikarja *Trithemis annulata*, ulovljen na Škalskem jezeru (Foto: M. Babor, 20-VII-2022).

Pričakujeva, da se bo ciklamni telovnikar v Sloveniji pojavljal vedno pogosteje in tu tudi oblikoval populacije. Zato vas pozivava, da ste še posebej pozorni na to vrsto in njeno pojavljanje fotodokumentirate. Zabeležite kraj najdbe in opis opazovanja (število osebkov, opazovanje na koliko metrov, v katerem delu lokalitete ipd.). Opazujte vedenje vrste in preverite, ali so prisotni znaki razmnoževanja ali morda že oblikovanja populacije na območju (levi, ličinke). Vse podatke, fotografije in zabeležke nam, prosimo, posredujte na elektronski naslov društva: nabiralnik@odonatolosko-drustvo.si.

LITERATURA:

BALZAN, M. V., 2008. The distribution of *Orthetrum trinacria* Selys, 1841 and *Trithemis annulata* Palisot de Beauvois, 1807 in the Maltese Islands (Odonata: Libellulidae). *Bull. Ent. Soc. Malta* 1: 91–96.

- BOUDOT, J.-P., G. GRAND, H. WILDERMUTH & C. MONNERAT, 2017. *Les libellules de France, Belgique, Luxembourg et Suisse*. 2nd ed. Biotope, Mèze (Collection Parthénopée), 456 str.
- BROCHARD, C., E. VAN DER PLOEG, R. SEIDENBUSCH & D. CHELMICK, 2013. The identification of the exuviae of the genus *Trithemis* (fam: Libellulidae) found in Europe. *Boletín Rola* 2: 5–25.
- DIJKSTRA, K.-D. B., A. SCHRÖTER & R. LEWINGTON, 2020. *Field guide to the Dragonflies of Britain and Europe (2nd ed.)*. Bloomsbury Publishing, London, 336 str.
- FARKAS, S., 2017. A *Trithemis annulata* (Palisot de Beauvois, 1807) előfordulása Magyarországon. *Folia Hist.-Nat. Mus. Matra.*: 41: 9–10.
- GHEZA, G., G. ANCARANI, C. CHIARI, C. CORAZZATO, C. GALLIANI, A. MINICÒ, F. SACCHI, F., M. L. SAND & A. PIGLIA, 2019. Breeding of *Trithemis annulata* in quarry lakes in the continental area of Italy (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 38(3/4): 137–155.
- KALKMAN, V.J., E. RISERVATO & S. HARDERSEN, 2015. *Trithemis annulata* (Palisot de Beauvois, 1807). V: Boudot, J.-P. & V.J. Kalkman (Ur.), Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV Publishing, Utrecht, str. 313–315.
- KOREN, T., K. KOLLER ŠARIČ & L. KELAVA, 2022. The first records of *Trithemis annulata* (Palisot de Beauvois, 1807) (Odonata: Libellulidae) in Croatia. *Nat. Croat.*: oddan rokopis.
- SMALLSHIRE, D. & A. SWASH, 2020. *Europe's dragonflies, A field guide to the damselflies and dragonflies*. Princeton University Press, Oxfordshire, 360 str.
- VINKO, D., 2021. Poročilo o delu skupine za kačje pastirje na RTŠB 2021 – Otlica. *Erjavecija* 36: 33–52.
- VINKO, D. 2022. Kačji pastirji na krilih podnebnih sprememb. *Svet ptic* 28(3): 20–22.
- VINKO D. & A. ŠALAMUN, 2021. First record of Violet Dropwing *Trithemis annulata* (Palisot de Beauvois, 1807) (Odonata: Libellulidae) in Slovenia. *Natura Sloveniae* 23(2): 25–37.
- VINKO, D., M. BEDJANIČ, P. KOGOVŠEK, A. TRATNIK & A. ŠALAMUN, 2022a. Osrednja tema: Kačji pastirji in njihova ogroženost, tudi v luči podnebnih sprememb. *Trdoživ* 11(1): 11–16.
- VINKO, D., M. BAHOR & D. GOERTZEN, 2022b. Two new records of *Trithemis annulata* (Palisot de Beauvois, 1807) (Odonata: Libellulidae) in Slovenia. *Natura Sloveniae* 24(2): oddan rokopis.

(M. BAHOR & D. VINKO)

TERENSKI POPOLDAN OB BAJERJU PRISTAVA V MENGŠU

Bajer Pristava ali Mengeško jezero je največje stoječe vodno telo na območju Mengša in zato – kot je Damjan Vinko leta 2010 v *Erjaveciji* zapisal: »*Marsikateri slovenski odonatolog ne more mimo tega, da ne bi kdaj obiskal tudi opuščenega glinokopa v Pristavi v Mengšu ...*« Na raznolikost v globini vode, zaraščenosti bregov in osenčenosti oz. osončenosti, ki omogoča prisotnost več vrst kačjih pastirjev, je opozoril že KOTARAC (1999) in do 2010 je bilo v Mengeškem jezeru naštetih kar 40 vrst kačjih pastirjev (VINKO, 2010; PIRNAT, 2009).

Za popoldanski teren v sredo, 17-VIII-2022, smo Mengeško jezero (GK 465965, 113002) izbrali tudi člani Slovenskega odonatološkega društva. Ob 17. uri se je zbralo kar 10 udeležencev in skupaj smo se v prijetnem vzdušju sprehodili okrog